

# NY MUSIK

## Trio des Lyres

spelar klassiker för stråktrio

A. Webern: Stråktrio op. 20 (1927)  
(1883-1945) Sehr langsam -  
Sehr getragen und ausdrucksvoll

A. Schönberg: Stråktrio op. 45 (1946)  
(1874-1951)  
paus

W.A. Mozart: Divertimento Ess-dur KV 563 (1788)  
(1756-1791) Allegro - Adagio - Menuetto (Allegretto)  
Andante - Menuetto (Allegretto) - Allegro

I. Xenakis: Ikhoor  
(f. 1922)

Torsdag 25 augusti kl. 20.00

Museet, kulturhuset, Borås

Entré 20:- Medlemmar fri entré



Weberns stråktrio är ett nyckelverk i 1900-talsmusiken. Till en början betraktades den som fullständigt obegriplig och chockerande av samtliga kritiker, men redan 1939 blev den det första Webern-stycke som spelades in på skiva. Nu räknas trion som ett mästerverk och gäller för att vara ett slags renodling av tolvtonsteknikens väsen.

Trion var från början tänkt att bli tresatsig, och Webern hade också arbetat länge med tredje satsen innan han bestämde sig för att det fick räcka med de två färdiga satserna, sedan den inbördes ordningen omkastats. Han talade för övrigt om att han upplevt att stycket "dikterats" för honom, så som före honom Goethe, Mahler och läromästaren Schönberg haft liknande upplevelser. Den tolvtonsserie som trion växer fram ur återfinns följaktligen i början av andra satsen. I ett studiepartitur från 1927 skrev Erwin Stein ett förord där, kanske för första gången, arbetssättet liknas vid ett kaleidoskop, i vilket bilden ändrar form och karaktär för varje ny rörelse. I ett föredrag 1932 skulle Webern själv sammanfatta samma sak i orden: "Efter hand som vi gradvis övergav tonaliteten föddes idén: vi vill inte upprepa oss, utan det måste ständigt hända något nytt."

Schönbergs stråktrio är något så märkligt som en "efterdöden-upplevelse" i musik. Faktum är att Schönberg under sin tid i USA den 2 augusti 1946 drabbades av en så svår astmaattack att han under en kort stund var hjärtdöd. Schönberg har själv berättat om vad han kallade sitt "dödsfall":

"Den 2 augusti provade vår husläkare ett nytt preparat mot min astma: benzedrin. En eller två timmar senare under middagsmålet blev jag plötsligt sömnig och gick till sängs, vilket var något mycket ovanligt för mig. Ungefär klockan tio på kvällen vaknade jag, hoppade ur sängen och sprang fram till en stol som jag brukade sitta i under astmaanfallen. En stark smärta spred sig i hela kroppen, särskilt i bröstet och i hjärttrakten. Efter en halvtimmes försök att få fatt i en läkare sände en vän efter dr Lloyd-Jones, vår dåvarande husläkare, som räddade mitt liv. Han gav mig en dilaudidspruta för att lindra smärtorna. Det hjälpte genast men efter tio minuter förlorade jag medvetandet, och hjärtslag och puls upphörde. Med andra ord: jag var i praktiken död. Det berättades aldrig för mig hur länge det varade. Det enda jag fick veta var att dr Jones gav mig en spruta

direkt i hjärtat. Det dröjde tre veckor tills jag återhämtat mig."

Efter de tre veckornas vila tog Schönberg själv itu med sin sjukdomsbeskrivning, just i form av stråktrion opus 45. Den komponerades mellan 20 och 23 augusti. Tonsättaren själv har berättat: "Framställningen av sjukdomsförloppet är så noggrann att den även återger minnet av sticket av injektionsnålen. Verket är en utomordentligt komplicerad tolvtonskomposition. Det består av tre huvuddelar, som är förbundna med varann via två "episoder", den tredje delen är en förtätad repris av de föregående avsnitten. Ställen av vild upprördhet växlar med lugna partier; de erinrar om sjukdomens kval och stunder av smärta." Tekniken är så avancerad att jämförelser dragits med Einsteins relativitetsteori, Joyces inre monolog eller det abstrakta måleriets upplösning av rumsligheten som paralleller till vad Schönberg här presterat.

En Mozart-handbok med en lång rad ledande musikforskare som medarbetare konstaterar kort och gott att Mozarts Essdur-divertimento är den enda historiska parallellen till Schönbergs stråktrio.

Stycket ställer upp långa rader av frågetecken. Hur kan det vara så genomgående ljusst, lätt och luftigt när vi vet att det kom till under en av Mozarts allra värsta depressionsperioder? Redan valet av titeln Divertimento tyder på en nattsvart ironi; han hade inte använt den under de senaste elva åren, och stycket har ingenting alls att göra med de tidiga serenadpräglade styckena mer än möjligtvis den glättade ytan. Till och med stråktrioformen var ny för Mozart; han hade bara använt den tidigare (förutom några utkast) till några säregna preludier till Bach-fugor. Styckets omfång är märkligt nog; det brukar ta över 40 minuter att spela.

Det är möjligt att trion kunnat bli ett stycke i gängse tre- eller fyrsatsig sonatformsstil om inte Mozart kommit att skriva två långsamma satser, båda av ansevärd bredd och längd. Han löste problemet genom att efter den snabba öppningen och den första långsamma satsen lägga in en menuett med inlagd triodel. Som styckets centrum följer därpå den andra långsamma satsen i form av tema med variationer. Därnäst ännu en menuett, denna gång med två inlagda triodelar, och slutligen en final.

Charles Rosen har i sitt magnifika verk *The Classical Style* talat om *Divertimentot* som ett destillat av Mozarts teknik och erfarenhet. Han menar stycket sammanfattar allt Mozart lärt sig i arbetet med sina sju stråkkvartetter från åren 1782-86 plus de båda kvintetterna från 1787, allt reducerat till trio av genrens störste mästare vid sidan av Bach. Några jämförelser i övrigt bakåt går inte att göra, däremot framåt, menar Rosen. *Divertimentot* skulle enligt hans resonemang peka framåt mot Beethovens märkliga sena kvartetter, där ett slags nästan dansartad enkelhet lyfts upp till översinnlig höghet.

Den i Frankrike bosatte greken Iannis Xenakis är en av senare års mest betydande tonsättare. Han har i ett par decennier ägnat sig åt att artikulera tiden i klingande form, alltså inte åt att sätta ihop någonting efter den ena eller andra formeln. Tidigt tog han matematik och datorer till hjälp för att skapa avsiktslöshet, att undvika traditionell determinism och upprätta ett mera globalt upplevelserum. Sedan dess har han tagit alltmer intuitiva metoder i bruk för att uppnå samma mål.

Stråktrion *Ikhoor* skrevs 1978 och tillägnades *Trio à Cordes Français* som också uruppförde den samma år. Liksom ofta hos Xenakis har titeln anknytning till klassisk grekisk mytologi - *ikhoor* är den transparenta, eteriska vätska som flyter i gudarnas ådror. I *Ikhoor* används en polyrytmisk överlagring för att skapa en rytmiskt spänstig och komplex interferens. Genom de sammansatta och komplexa temporelationerna uppnås en asynkroniserad struktur som kopplas till en formprocess som utgår från repetitioner och utmynnar i glissandokurvor. En mängd olika speltekniker tas i bruk och integreras i en övergripande storform. I de sista takterna vänds processen om i förkortad form.

Trio des Lyres består av Anna Lindal, violin, Sylvie Altenburger, viola, och Chrichan Larson, cello.